

HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG
DERNEĞİ
TÜRKİYE
TEMSİLCİLİĞİ

Bu görüş yazısı, 'Foreign Policy for the 21st Century; Peaceful, Equitable, and Dynamic Turkey' başlıklı proje kapsamında Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği tarafından [Uluslararası İlişkiler Konseyi](#) ve [Global Akademiye](#) sağlanan destek çerçevesinde hazırlanmıştır.

Bu yazıya atıf için: Senem Atvur, "Türk Dış Politikasında Çevresel Perspektif Mümkün Mü?" Panorama, Çevrimiçi Yayın, 27 Ekim 2022, <https://www.uikpanorama.com/blog/2022/10/27/sa/>

Telif@UIKPanorama. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Türk Dış Politikasında Çevresel Perspektif Mümkün Mü?

Senem ATVUR

Derinleşen çevresel/ekolojik bozulma ve ekolojik sorunların sınır aşan etkilerinin anlaşılması, uluslararası çevre politikaları ile çevresel işbirliğinin gelişmesini sağlamıştır. 1972'de BM Stockholm Konferansı ile çevre odaklı ilk uluslararası girişim başlatıldığından bu yana, ulus devletlerin çevre politikaları uluslararası/küresel kararlardan ve/ya düzenlemelerden etkilenmektedir. Kirlilik, su kıtlığı, ormansızlaşma, erozyon, biyolojik çeşitlilik kaybı, ozon tabakasının incilmesi, nükleer serpinti, iklim değişikliği ve bunların çok boyutlu (politik, ekonomik, sosyal ve ekolojik) etkileri gibi karmaşık çevre sorunlarıyla başa çıkabilmek için devletler arasında ve devletler ile devlet dışı aktörler arasında küresel işbirliği vazgeçilmez hale gelmektedir.

Çevre politikaları, küresel çevre müzakereleri içinde yukarıdan aşağıya bir mekanizma ile şekillenirken, bazı devletler dış politika stratejilerine çevreci bakış açısını dahil etmeye başlamıştır. Çevresel dış politika, devletin çevresel sorunlara yönelik politikaları konusunda nispeten yeni bir yaklaşımdır ve devletlerin uluslararası müzakerelerdeki konumlarını nasıl belirlediklerini, çevre düzenlemeleri konusunda devlet içi ve uluslararası pazarlıklarda çıkarlarını nasıl koruduklarını tanımlar. Bu bağlamda, çevresel dış politika yapım sürecinde bürokrasinin, siyasi elitlerin ve farklı iç siyasi ve sosyal güçlerin rolü ve etkisi de dikkate alınmaktadır.

Türkiye, devlet sınırlarının içinde ve ötesinde ekolojik yıkım nedeniyle önemli çevresel sorunlarla karşı karşıyadır. Türkiye'de çevre ile ilgili ilk kurumlar uluslararası girişimlerin ardından 1972 yılından sonra kurulmaya başlamıştır. Buna göre Türk çevre politikası, özellikle sürdürülebilir kalkınma ilkesi ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar vurgulanarak, uluslararası düzenlemelerle uyumlu şekilde oluşturulmuştur. Fakat, Türk siyasetinde ekonomik büyüme ve kalkınmanın önceliği, ulusal çevre düzenlemelerinin uygulanması ile uluslararası çevre prosedürlerine uyumu ve çevre koruma süreçlerini etkilemektedir. Türkiye'de hava, su, toprak kirliliği, ormansızlaşma ve biyolojik çeşitlilik kaybı gibi ağırlaşan çevre sorunları sağlık ve tarım ile ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirlik için yaşamsal riskler oluşturmaktadır. Türkiye'nin dünyanın iklim sıcak noktalarından biri olan Akdeniz Havzası'nda yer alması da ülkenin kırılganlığını artırmaktadır. Mevcut çevre sorunları ulusal ve/veya yerel yönetimler tarafından tek başına ele alınamazken, iklim değişikliği mevcut riskleri çoğaltma potansiyeli ile Türkiye için önemli bir meydan okuma oluşturmaktadır. Bu nedenle, çevre sorunlarının temel nedenlerine odaklanan ve gelecek nesillerin haklarını gözetken kapsamlı bir çevre politikasına duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır. Kuşkusuz bu yeni siyasi perspektif, çevreci bir dış politika yaklaşımını içermelidir. Bu, yalnızca uluslararası müzakerelerde devletin çıkarlarını savunmak, iklim mücadelesinde küresel toplumdaki dışlanmamak için değil, aynı zamanda ülkenin çevresel/ekolojik ve iklim direncini güçlendirmek için de gereklidir.

Çevre sorunları ve iklim değişikliği halihazırda Türk dış politikası için ikincil önemdedir. Kyoto Protokolü'nün onaylanma sürecinde Türkiye, diplomatik araçlarını ülkenin karbon emisyonlarını azaltma ve gelişmekte olan ülkelere yardım konusundaki sorumluluğuna ilişkin konumunu değiştirmek için kullanmıştır. Bunun yanında Türkiye, benzer ekonomik kaygılarla beş yıl boyunca Paris Anlaşması'nı onaylamamıştır. Türkiye, çevresel sorunları ve iklim

değişikliğini birincil risk veya tehdit olarak belirlemediği için, dış politika stratejisi spesifik ve kapsamlı bir çevreci yaklaşım içermemektedir. Buna karşın, Türkiye'nin onay sürecinin gecikmesi nedeniyle iklim müzakerelerindeki sorunlu konumu ve çevre konularında çalışan ulusal kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği, çevre ve iklim değişikliği politikalarına ilişkin aktif bir dış politika yürütmek, ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasında işbirliğini geliştirmek, ülke prestijini artırmak ve gelecekteki risk ve fırsatları öngören bir vizyon oluşturmak için yeni bir bütünleşik yaklaşımın gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

İklim krizi, küresel sistemin en zorlu sorunlarından biri olarak derinleşen ekolojik, sosyal, ekonomik ve politik krizlerin kesiştiği noktada bir boşluk oluşturmaktadır. Başarısız devletlerin kararlarına, taahhütlerine ve çok taraflı işbirliğine bağlı olan iklim azaltım ve uyum politikaları, iklim değişikliğinin mevcut ve gelecekteki etkileriyle başa çıkmak için yaşamsal önem taşımaktadır. İklim müzakerelerine katılmanın ötesinde, farklı aktörlerle –devletler, şirketler ve sivil toplum– işbirliğini geliştirmek, dirençliliği artırmak ve diğer aktörlerin pozisyonlarını etkilemek için bu müzakerelerde aktif rol oynamak gereklidir. Geniş kapsamlı bir dönüşüm sürecinin eşliğinde olan dünyada iklim değişikliği, yeni teknolojiler, yenilenebilir enerji, Endüstri 4.0, yeşil ekonomi veya yeşil mutabakat ile tüm aktörleri, kurumları ve uygulamaları değişime zorlamaktadır. Bu kapsamda Türk dış politikasına entegre edilecek bir çevre perspektifi, aktif bir iklim stratejisinin oluşturulmasını sağlayacak ve bu yolla küresel dönüşüm sürecini takip etmek ve uyum sağlamak için temel oluşturabilecektir. Bu çevresel bakış açısının, Türkiye'nin kısa vadeli ekonomik çıkarları ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini destekleyen ekonomi odaklı politikalarına alternatif olacağı açıktır. Ekolojik sürdürülebilirliği ve sosyal eşitliği ön planda tutan yeni bakış açısı, sadece Türkiye'nin çevre ve iklim politikalarını iyileştirmekle kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'nin iklim mücadelesine ve küresel çevre korumaya da katkısını artıracaktır.

Dış politikada ekolojik bir bakış açısı yaratmanın kolay olmadığı ortadadır. Zira bu bakış açısı doğa ve insan arasındaki karşılıklı bağımlılığı ön planda tutmakta, ekonomik ve sosyal ihtiyaçları ekolojik sürdürülebilirlik ve diğer türlerin hakları ile dengelemeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte, diğerine göre daha anaakım sayılabilecek çevresel dış politika, en azından çevre koruma, iklim mücadelesi ve uluslararası işbirliği için daha bilinçli politikalar yürütülmesini sağlar. Bu bağlamda, Türkiye'nin çevreci bir dış politika geliştirmesi romantik bir bakış açısı olmaktan çok gerçekçi bir tercih olarak değerlendirilebilir. Öncelikle, Türkiye çevreci bir bakış açısıyla, iklim müzakerelerindeki konumu iyileştirilebilir, azaltım ve uyum önlemleri geliştirebilmek için çok taraflı işbirliklerine katılabilir ve yeni yenilenebilir teknolojilere erişim için pazarlık kapasitesi güçlendirilebilir. Ayrıca, iklim değişikliği konusunda işbirliğini geliştirmek, ortak sorunların çözümünde siyasi ilişkileri de iyileştirmeye yönelik bir yayılma etkisi ortaya çıkartacaktır. Böylece, emisyonların azaltılması kolaylaştırılabilir, doğayı koruyarak, sosyal adaleti inşa ederek ve gelecek nesillerin haklarını gözeterek devletlerin, toplumların ve özellikle savunmasız toplulukların dirençliliği artırılabilir.

Öte yandan, çevreci bir bakış açısının benimsenmesi, Türk dış politikasının temel yönü ile de uyum gösterecektir. Türk dış politikasının uzun yıllar ana mottosu olan “Yurtta sulh cihanda sulh”, iklim krizi için de referans alınabilir. İklim değişikliğinin etkileri Türkiye'de devlet, insanlar, ekonomi, toplumsal bütünlük ve biyolojik çeşitlilik üzerinde farklı riskler yaratma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle güvenliği daha geniş bir şekilde sağlamak için çevresel bakış açısı anahtar olabilecektir. Böylece Türkiye'nin iç ve dış politika stratejileri yaşam koşullarının iyileştirmesi, ekosistemlerin sürdürülebilirliği ve adil bir ekonomik model yönünde

bütünleştirilebilir. Ayrıca iklim değişikliği, Türkiye'nin yakın çevresinde siyasi ve sosyoekonomik istikrarı, insan yaşamını ve ekosistemi tehdit eden, birbiriyle bağlantılı sorunlara yol açmaktadır. Bu bölgelerde alevlenen krizlerin Türkiye'nin güvenliği ve istikrarını etkileme olasılığı yüksektir. Bu nedenle, eğer Türk dış politikası, bölgesel barışa katkıda bulunma ve insani krizlerin çözümünde aktif rol oynama amacına uygun bir çevresel perspektife sahip olursa, Türkiye iklim değişikliği ve ekolojik yıkımın diğer sonuçlarından kaynaklanan meydan okumalara karşı da daha önalıcı politikalar oluşturabilir. Bu bağlamda, iklim değişikliğinin devlet içi ve devletler arası çatışmaları şiddetlendirme potansiyeli olduğu unutulmamalıdır. Askeri güce öncelik veren saldırgan bir dış politika veya ödün vermeyi ve uzlaşmayı geri plana atan çatışmacı bir bakış açısı sonucunda uluslararası anlaşmazlıklar, yeni göç dalgaları, iç içe geçmiş insani ve çevresel krizler ağırlaşabilir ve/ya bu sorunların çözüme kavuşturulması daha da zorlaşabilir.

Bilimsel verilere dayanan iklim projeksiyonlarına göre, iyimser senaryolarda bile insanlık 21. yüzyılın ikinci yarısına doğru daha kötü ekonomik, sosyal, politik ve çevresel zorluklarla karşı karşıya kalacaktır. Bu durumda, devletlerin karmaşık riskleri kendi başlarına çözmek için uluslararası sistemden izole olmayı mı, yoksa diğer devletler ve devlet dışı aktörlerle küresel yatay işbirliğini geliştirmeyi mi tercih edeceği, uluslararası sistemin ve uluslararası toplumun geleceğini de etkileyecektir. Çevresel bakış açısıyla güçlendirilmiş dış politika, bu tür bir işbirliğinin temel taşı olabilir. Dolayısıyla Türkiye, dış politikasını çevresel bir bakış açısıyla yeniden tasarlırsa, ekolojik bozulma ve iklim değişikliğinin etkilerini, insani krizleri ve siyasi çatışmaları bütüncül olarak ele alması daha kolay hale gelecektir. Böylece, kesişen krizlerin gelecekteki etkilerine karşı Türkiye'nin dirençliliği de güçlendirilecektir. Türkiye'nin, değişen küresel sistemde yeni bir alan bulabilmesi ve gelecek nesiller adına konumunu yeniden tanımlayabilmesi ise ancak çevrenin onurlu ve sürdürülebilir bir yaşam için önemini anlaşılmasıyla mümkün olacaktır.

Dr. Senem Atvur, Akdeniz Üniversitesi

2004 yılında Galatasaray Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuştur. 2008 yılında yüksek lisansını Akdeniz Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde; 2012 yılında doktorasını aynı bölümde, "Küresel Su Politikalarına Karşı Küreyerel Toplumsal Hareketlerin Yarattığı Sonuçlar" başlıklı tez çalışması ile tamamlamıştır. 2010-2011 yılları arasında doktora tez araştırması için Fransa'da Université de Poitiers'de; 2014-2015 yılları arasında doktora sonrası araştırma için TÜBİTAK bursu ile İngiltere'de Coventry University Centre for Trust, Peace and Social Relations'ta bulunmuştur. 2014 yılında beri Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. 2020 yılında Doçentlik ünvanını almıştır. Çevre politikaları, iklim değişikliği ve su sorunları, ekolojik güvenlik, uluslararası ve bölgesel politikalar konularında çalışmaktadır. Bunun yanında Uluslararası İlişkiler Teorileri, Uluslararası Çevre Sorunları, Uluslararası İlişkilere Giriş gibi dersler vermektedir.